

puesto en lengua vulgar Armenia por el H.º Fran.º de Ihs Maria Relig.º Donado Hijo de la S.ª Provincia de S.ª Greg.º de Philip.º de Relig.º Dezczalzos de N. P. S. Fran.º en el conv.º de Manila.

Այս գրութիւնն ալ, որուն սկզբնապէս պահուած է Էջմիածնի Թ. 483ի մէջ, շարադրուած է Նոր-Ձուղայի բարբառով:

Կը տեսնուի ասկէ, թէ Չաքարիա, որդի Ձուղայեցի տէր Մարտիրոսի, մտած է Փրանկիակեան կարգը եւ դորձած է նոյն կարգին Փրիպպեան կղզիներու վրայ Մանիլիա քաղաքի մէջ հիմնարկուած վանքին մէջ, Եղբայր (Յրա) Յրանչիսիոս անուամբ: Ուսած է սպաներէն լեզուն եւ յորինած է սպաներէն գրքերէ ծայրաքող հանելով յիշեալ երկասիրութիւնները: Կ'երեւայ թէ նոյն վանքին միակ հայ միաբանն եղած է. այս է պատճառը որ նա չէ ունեցած օղնականներ, որոնք օրինակէն իր սեւագրութիւնները:

Նոր-Ձուղայի բարբառի ուսումնասիրութեան համար կրնայ Էջմիածնի Թ. 483 ձեռագիրը առատ նիւթ մատակարարել:

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

† ԱՆՏՈՒԱՆ ՄԵՅԷ

Գիտնական աշխարհէն կը բաժնուի տարւոյս սեպտեմբեր 21ին հոյակապ դէմք մը եւ ազնիւ հայասէր մը, որուն գրական գործունէութիւնը այնպէս սերտօրէն կապուած էր հայ լեզուագիտութեան հետ:

Անտուան Մէյլէ (Antoine Meillet) արդէ համեմատական լեզուագիտութեան մեծագոյն դէմքերէն մին էր եւ իւր բազմաթիւ երկերով համաշխարհային համբաւ կը վայելէր: Անոր կեանքը կը գծէ մեր առջեւ ճշմարիտ գիտնականի ասպարէզը:

Ա. Մէյլէ ծնած է 1866ին ի Moulins եւ հոն կրթական ընթացքը կատարած՝ կ'անցնէ Պարիս հետեւելու Բարձրագոյն Ուսմանց: Համեմատական լեզուագիտութիւնն ընտրած էր իրեն մասնագիտ: Ferdinand de Saussure, Michel Bréal, Louis Havet եղան իր ուսուցիչները, որոնց տեսութիւնները իւրացուց եւ զարգացուց: Այն ինչ կը վկայուի Համալսարանէն՝ կը կոչուի գնասխօսելու իւր ուսուցչին՝ F. de Saussureի աթոռին վրայ Բարձրագոյն Ուսմանց Գալորոցի մէջ հնդեւրոպական համեմատական քերականութեան մասին

(1889—1890): 1890ին կ'ուղևորի Վիեննա, խորացնելու համար հայերէնի դիտութիւնը, որուն նախատարերքը ուսած էր Օ. Կարիէրի առաջնորդութեան տակ: Մեծն Այտընեանի անունը հրատարած էր զինքը: Հոս մեծանուն Հ. Յակոբոս Տաշեանի քով կը պարապի հայագիտութեամբ: Մէյլէ առաջին անգամ կը լսէր, որ գոյութիւն ունի դասական հայերէն լեզու մը, ուրոյն քերականութեամբ ու բառամթերքով, որ իւր նկարագրով կը տարբերի Ձ. եւ յաջորդ դարերու հայերէններէն. յայտնութիւն մը, որուն՝ առանց հմուտ հայ առաջնորդի չէր կրնար վերահասու ըլլալ եւրոպացի մը, ինչպէս խոստովանած էր ինքը: Դասական հայերէնի այս ծանօթութիւնը ուղղութիւն տուաւ անոր ասպարէզ գործունէութեան: Նա երախտագէտ մնաց իւր ուսուցչին. 1902ին գրեց իւր Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique գործը Հ. Յ. Տաշեանի խնդրանքով եւ նուիրեց Գերպ. Արսէն Այտընեանի յիշատակին:

1891ին կը մեկնի Հայաստան Էջմիածնի հնարար Աւետարանները լեզուական տեսակէտէ ուսումնասիրելու եւ արեւելեան հայերէնի հնչարանութեան հետ մօտէն ծանօթանալու նպատակով: Վերադարձին վերջնականապէս կը գրուէ F. de Saussureի՝ իւր ուսուցչին աթոռը: 1894էն սկսած հին պարսկերէնի ուսուցիչ կը կարգուի: 1899—1900 Collège de Franceի մէջ կը փոխարինէ իւր երկրորդ ուսուցիչը Michel Bréal, որուն աթոռը կը բռնէ վերջնականապէս 1906—1907ին: Հայերէնի հմտութիւնը կը շահի իրեն սոյն լեզուի դասաւանդութիւնը Արեւելեան Լեզուաց Գալորոցին մէջ Կարիէրի մահէն ետք (1902—1906): 1924ին կ'ընտրուի անգամ Արձանագրութեանց Կաճաօին, եւ 1925ին կը յաջորդէ Louis Havetի իւր նախագահ Բարձրագոյն Ուսմանց Գալորոցին Գ. բաժնին:

Բերլինի Համալսարանը քանի մը բառով շատ գեղեցիկ գնահատեց Մէյլէի արժանիքը, երբ 1910ին պատուոյ անգամ ընտրեց զայն յարջորջելով՝ «լրջագոյն հեղինակ համեմատական քերականութեան, ընտիր գրիչ, արդիւնաշատ ուսուցիչ, քերականական ուսմանց զարգն ու օրինակը Յրանայիներու մէջ» (Le Temps, 1936, Թ. 27.411):

Մէյլէ ուսուցչական այս բարձր ասպարէզին մէջ գրական ծաւալուն գործունէութիւն մը կը ցուցադրէ. անոր գրիչը ծնունդ կու տայ բազմաթիւ երկերու, որոնք առաջ-

նակարգ գիրք կը գրուեն լեզուաբանական մարզին մէջ. յիշենք միայն կարեւորագոյնները:

Etudes sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave. 1902.

Les dialectes indoeuropéens. 1908.

Aperçu d'une histoire de la langue grecque. 1913.

Grammaire du vieux perse. 1915.

Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes. 7ème éd.

Caractères généraux des langues germaniques. 1917.

Esquisse d'une histoire de la langue latine.

Այս եւ նման հատորներու մէջ, զորոնք զանց կ'առնենք յիշել, Մէյլէ կը ցուցադրէ հնդեւրոպական բոլոր լեզուներու խորին հմտութիւն անոնց ճայնական փոփոխութիւններուն, քերականական օրէնքներուն, նրբին հասկացողութիւն լեզուական առնչութեանց ու կերպաւորութեանց: Եւ ահա այդ խորութիւնաց հմտութիւնն է, զոր ի սպաս կը դնէ հայերէնի ուսումնասիրութեան: Հոս կը գեակեմք մեծ հայագէտին հայագիտական յուշումներուն ու գրութիւններուն ցանկը. ան պիտի ըլլայ անկատար, վասն զի հեղինակին առատահոս գրիչը բազմաթիւ ու սյրազան թերթերու մէջ ցրուած է զանոնք: Մեր ցուցակը կը պարփակէ Մէյլէի այն գրութիւնները միայն, ուր անիկա ուղղակի (երբեմն նաեւ անուղղակի) հայերէնը նկատի կ'առնէ: Հայերէնի առնչութիւնը ուրիշ լեզուներու հետ քննութեան առած է Մէյլէ անուղղակի կերպով նաեւ իւր այլ աշխատութեանց մէջ, որոնք հոս չեն յիշատակուած:

Notes arméniennes. Mémoires de la Société de Linguistique de Paris (= MSL), VIII, 1892, p. 153—165. Հմմտ. Հանդէս Ամսօրեայ, 1891, էջ 44:

Etymologies. Indogermanische Forschungen, V, 1895, p. 328—334.

Etymologies slaves, MSL, IX, 1895, p. 49—57. Etymologies arméniennes. MSL, X, 1897, p. 274—282; XI, 1901, p. 390—401; XII, 1904, p. 428—431.

Letto-slavica. MSL, X, 1897, p. 135—142.

Recherches sur la syntaxe comparée de l'arménien. MSL, X, 1898, p. 241—282; XI, 1899, p. 369—389; XI, 1901, p. 369—401; XII, 1904, p. 407—428; XIV, 1910, p. 1—40; XV, 1911, p. 1—35.

Notes historiques sur les changements de quelques explosives en arménien. Revue internationale de Rhinologie ect., 1899, p. 18—20.

Notes sur quelques faits de morphologie. MSL, XI, 1899, p. 6—21. Հմմտ. Հանդէս Ամսօրեայ, 1900, էջ 351:

Une question. Banaser, 1899, p. 320.

La déclinaison et l'accent d'intensité en Perse. Extr. d. Journal Asiatique, 1900, p. 5—28.

Notes sur la conjugaison arménienne. Banaser, II, 1900, 2, p. 97—113.

Adjarian: Études de dialectologie arménienne. III. Examen du dialecte du Karabagh. Extr. de Journal Asiatique. 1902 (Մատենագիտական տեղեկութիւն):

Auguste Carrière (1838—1902). Paris 1902. Հմմտ. L'Arménie, 1902, p. 169—170. Արարատ, 1902, էջ 904—915:

Notes bibliographique sur les études de dialectologie arménienne, de M. Adjarian. Journ. Asiatique, 1902, p. 562—571.

Notice sur un passage de l'historien arménien Elisée. Journal Asiatique, Sér. IX, t. XIX, 1902, p. 542.

Varia. L'accusatif singulier de l'ancien arménien. MSL, XII, 1902, p. 234—238.

De quelques archaïsmes remarquables de la déclinaison arménienne. Zeitschrift f. armenische Philologie, I, 1903, p. 139—148.

Observations sur la graphie de quelques an-

† ԱՆՏՈՒԱՆ ՄԵՅԷ

ciens manuscrits de l'Évangile arménien. Journal Asiatique, 1904, p. 487—507.

Թրդմ. Հանդէս Ամսօրեայ, 1904, էջ 193—196, 253—256 :

Remarques sur la grammaire historique de l'arménien de Cilicie de M. J. Karst. Zeitschrift f. arm. Phil., II, 1904, p. 18—28.

Armeniaca. MSL, XIII, 1905, p. 243—245, 375; XIV, 1905, p. 478; XV, 1909, p. 353—357.

De quelques Évangélistes arméniens accentués. Extr. d. Mémoires Orientaux. Congrès de 1905.

Notes sur la mouillure des vélaires en arménien. MSL, XIV, 1906, p. 391.

Notes sur quelques faits gothiques. MSL, 1907, p. 73—103.

Remarques sur les *l* de l'arménien classique. Huschardzan, Vienne 1911, p. 209—211.

Remarques sur le texte de l'historien arménien Agathange. Journal Asiatique, 1911, p. 27.

Sur les mots iraniens empruntés par l'arménien. MSL, XVII, 1912, p. 242—250.

De la composition en arménien. MSL, XVIII, 1913, p. 245—270.

Les Alliés et l'Arménie. Publications de l'Union intellectuelle arménienne de Paris, I, 1917.

La nation arménienne. Fédération des amitiés franco-étrangères, 1917.

La nation arménienne. Revue Franco-étrangère. 1917, p. 194—196.

La langue arménienne. La Voix de L'Arménie, 1918, p. 8—11.

La nation arménienne. Paris, Impr. Nat., 1918.

La langue dans l'Europe. Paris 1918.

D'une action de l'iranien sur l'arménien. MSL, XXI, 1919, p. 187—188.

La question arménienne et ses conséquences pour l'avenir international. 1919, p. 25.

Arménien *amul*. MSL, XXII, 1920, p. 55.

Arménien *yag*. Bull. Soc. Ling., XXII, 1920, p. 20.

Des causatifs arméniens en *-učanem*. MSL, XXII, 1920, p. 47—48.

De l'influence parthe sur la langue arménienne. Rev. Et. Arm., I, 1, 1920, p. 9—14.

De quelques contradictions phonétiques. MSL, XXII, 1920, p. 56—60.

Les adjectifs arméniens en *-un*. Bull. Soc. Ling., XXII, 1920, p. 21—22.

Les nominatifs-accusatifs arméniens du type *harsn*. Rev. Et. Arm., I, 2, 1920, p. 81—82.

L'état arménien. Rev. Et. Arm., I, 2, 1920, p. 139—140.

Sur la famille des mots arméniens. Rev. Et. Arm., I, 2, 1920, p. 82—84.

Sur les adverbes *այդր* et *այտի*. Rev. Et. Arm., I, 1, 1920, p. 34.

Sur le sort de *w* géminé en arménien. MSL, XXII, 1920, p. 60—63.

Sur les termes religieux iraniens en arménien. Rev. Et. Arm., I, 3, 1920, p. 233—236.

Notes iraniennes. MSL, XXII, 1921, p. 227.

A propos de *նժդհ*. Rev. Et. Arm., II, 2, 1922, p. 233—234.

De quelques mots parthes en arménien. Rev. Et. Arm., II, 1, 1922, p. 1—6.

Le développement du verbe «avoir». Festschrift f. Wackernagel, 1923, I, p. 9—13.

Les études arméniennes. Société Asiatique. Le Livre du Centenaire (1822—1922), p. 207—209.

Le traité de Lausanne. III, 1923, p. 97—98.

Note sur le loi fondamentale de l'Union des Républiques Soviétiques. Rev. Et. Arm., III, 1923, p. 78—79.

Remarques étymologiques. Rev. Et. Arm., IV, 1924, p. 1—6.

La flexion en *-a-* d'adjectifs arméniens. Rev. Et. Arm., III, 1, 1925, p. 1—6.

Le groupe de *sem* en arménien. Rev. Et. Arm., V, 1925, p. 1—4.

Remarques sur l'étymologie de quelques mots grecs. Bull. Soc. Ling., XXVI, 1—2, 1925, p. 22.

Sur l'étymologie de *or*. Rev. Et. Arm., V, 2, 1925, p. 183—184.

Sur le sens d'un passage d'Eznik. Rev. Et. Arm., V, 1, 1925, p. 179—181.

Sur un passage d'Elisée. Rev. Et. Arm., VI, 1, 1926, p. 1—3.

Une étymologie. Rev. Et. Arm., VI, 1, 1926, p. 5—6.

A propos de l'interrogatif et relatif *or*. Rev. Et. Arm., 1927, VII, 1, p. 1—3.

Ecriture arménienne. Notice sur les caractères étrangers anciens et modernes. 1927, p. 151—152.

Sur l'ablatif. Rev. Et. Arm., VII, 1927, p. 4—6.

Sur *arew*, *aregahn* et *p'aylakn*. Handes Am-sorya, 1927, p. 757—762.

Le nom du type *t'rcun*. Rev. Et. Arm., VIII, 1, 1928, p. 1—6.

Le mot *ekeleci*. Rev. Et. Arm., X, 1929.

Sur étymologie de arménien *unim*. Rev. Et. Arm., X, 1929.

Observations sur l'étymologie de l'arménien. Rev. Et. Arm., X, 1930, p. 183—186.

Le pluriel arménien *akanjk*. Bull. Soc. Ling., XXXVI, 1935, p. 107—108.

Les sourdes aspirées en arménien. Bull. Soc. Ling., XXXVI, 1935, p. 109—120.

Sur le représentant arménien *ur*, *ul* d'anciennes sonnantes voyelles. Bull. Soc. Ling., XXXVI, 1935, p. 121—123.

Hypothèse sur quelques emprunts de l'ancien arménien au latin. MSL, XVIII, p. 248—350.

Lettre à M. Basmadjian sur la transcription de l'arménien. Banaser, IV, p. 253—256.

Notes sur divers point de la grammaire arménienne. Banaser, II, 16.

Sur le suffixe indo-européen *-nes*. MSL, XV, p. 254—264.

Մէյէի հայագիտական գրութիւններուն գլխաւորներն են՝ 1. Altarmenisches Elementarbuch, Heidelberg 1913, Այստեղի հետազոտութեամբ կազմուած դասական հայերէնի քերականութիւն մը. եւ 2. Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique, Vienne 1903, Բ. տպ. 1936: Վերջին գործիս հիմնական ծրագիրն էր հայերէնի քերականական, ձայնական, կերպական օրէնքները համեմատական լեզուագիտութեան հիման վրայ ուսումնասիրել. որ իբր նախադուռ պիտի ծառայէր Հիւրըմանի ղեղեցիկ կերպին: Բ. տպագրութեան ժամանակ հեղինակը լայն փոփոխութիւններու ենթարկեց զայն նորայն ուսումնասիրութիւններու արդիւնքերուն համաձայն. այս գործին մէջ իրենց օժանդակութիւնը բերած են Հ. Մարիէս եւ Պր. Բէնէվիստ: Ուսումնասիրութեան էրեւան կ'ըլլէ թէ գրաբարը, հակառակ որ համեմատաբար ուշ գրի առնուած է՝ հնդեւրոպական լեզուներու յատկանշական հնաբանութիւններ կը բովանդակէ մեծ թուով. մինչ ձայնական ու քերականական տեսակետներէ ուրոյն զարգացում կը ցուցնէ եւ արդէն լեզուական շատ անկանոնութիւններ անհետացեր են հոն:

Վերջին ժամանակներս ձեռնարկած էր Մէյէ՝ Հ. Աճառեանի «Արմատական Բառա-

բանի» Փրանսերէն հրատարակութեան աւելի սեղմ ու ամփոփ ծրագրով. նպատակն էր այդ կարեւոր գործը մասշտիբ ընել եւրոպական շրջանակներուն. բայց մահը անաւարտ կը թողու այս ղեղեցիկ հայագիտական ծրագրերը:

Գիտուար է զնահատել քանի մը տողով Մէյէի արժանիքը հայերէնի ուսումնասիրութեան համար. ան իւր բազմաթիւ գրութիւններով անզնահատելի ծառայութիւն մատուցած է հայ լեզուաբանութեան: Հիւրըման կերպ ճշդեց հայերէնի ղեղքը հնդեւրոպական լեզուներու կարգին, կը մնար ղեռ խորացնել այդ աշխատանքը, վեր հանել հայերէնի ձայնական փոփոխութիւններու փուլերը, որոշել փոխառութիւններու առանձնաշատութիւնները, քերականական ձեւաւորումները: Այս ուղղութեամբ մեծագոյն աշխատանքը տարաւ Մէյէ: Անոր մէկ ուրիշ արժանիքն է հայագիտութեան համար, որ հասցուցած է կարող աշակերտներ. անոնց կարգին պիտի յիշատակուի նախ հայ լեզուաբանը Հրաչեայ Աճառեան:

Մէյէի մահով կը կորցնէ Հայ Ազգը ոչ միայն հայագէտ մը, որ անձնուէր փարած էր իւր լեզուին, այլ նաեւ ճշմարիտ հայասէր մը, որ հայ ժողովուրդին ու մշակոյթին հանդէպ սածած է անկեղծ սէր, սրտով ու գրչով մասնակցած է անոր ցաւերուն եւ ուրախութիւններուն:

MAURICE LEROY, Grégoire Magistros et les traductions arméniennes d'auteurs grecs. Annuaire de l'Institut de philol. et d'hist. Orientales, 3 (1935), p. 263—294.

Կը ներկայացնէ Գր. Մագիստրոսի քաղաքական ու գրական գործունէութիւնն իւր մանրամասնութեանց մէջ. առընթեր կու տայ անոր գերդաստանին՝ Պահլաւունիներու տոհմաւոր: Մասնաւոր կերպով քննութեան մատակարար կ'ընէ Մագիստրոսի ԻԲ. նամակին (ուղղուած առ Մարգիս վարդապետ Անեցի) այն տեղիքն, որուն մէջ Մագիստրոս իւր թարգմանչական գործունէութեան մասին կը խօսի, եւ կը ճշդէ իմաստը մտադիր ընելով